

กรณีศึกษา : สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี

THE STATES OF AN EDUCATIONAL ADMINISTRATION OF PHRAPARIYATTIDHAMMA,
PALI DIVISION CASE STUDY WATPAAMPHAWAN OFFICE OF RELIGIOUS STUDIES,
UDONTHANI PROVINCE

พระมหาเกรียงไกร จิตวิโร

Phramaha Kraingkai Titavero

สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน

The Wat Pa Amphawan office of Religious Studies

Corresponding Author E-mail : titavero029@gmail.com

(Received : July 24, 2025; Edit : July 30, 2025; accepted : August 1, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครูและนักเรียนบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จำนวน 30 รูป กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 30 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามความคิดเห็นระดับการปฏิบัติ เป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าอำนาจจำแนกรายข้อ อยู่ระหว่าง 0.28-0.79 และมีความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.81 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ผลการวิจัย พบว่า สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี กรณีศึกษา : สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี 5 ด้าน โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ย 4.45 อยู่ในระดับมาก ด้านผู้สอน มีค่าเฉลี่ย 4.45 อยู่ในระดับมาก ด้านสื่อการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ย 4.37 อยู่ในระดับมาก ด้านการวัดผลและประเมินผล มีค่าเฉลี่ย 4.35 อยู่ในระดับมาก ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ย 4.30 อยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่า ทั้ง 5 ด้านนี้ เป็นหัวใจสำคัญที่จะขับเคลื่อนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ให้สำเร็จและมีประสิทธิภาพที่ยั่งยืนอย่างมีนัยยะสำคัญ และ เห็นควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในด้านอื่นๆ ที่เป็นภาพรวมในระดับต่างๆ ต่อไป

คำสำคัญ: สภาพการจัดการศึกษา, พระปริยัติธรรม, แผนกบาลี, สำนักศาสนศึกษา, วัดป่าอัมพวัน

Abstract

The purpose of this research was to study the states of an educational administration of phrapariyattidhamma, of pali division watpaamphawan temple, udonthani province. This research was a survey research. The population used in this research were 30 teachers and Pali students of Wat Pa Amphawan Religious Studies Center. The group of informants was selected by purposive sampling, 30 people. The research instrument was a questionnaire on opinions on the level of practice, which was a 5-level rating scale with a discriminating power of each item between 0.28-0.79 and a reliability of 0.81. The statistics used for data analysis were frequency, percentage, mean, and standard deviation. Data were collected by asking for cooperation in answering the questionnaire.

The research results found that the states of an educational administration of phrapariyattidhamma, pali division case study watpaamphawan temple, udonthani province, 5 aspects, overall and in each aspect, were at a high level. When considering each aspect, the average values from highest to lowest were as follows: Curriculum aspect had an average of 4.45, which was at a high level; Teacher aspect had an average of 4.45, which was at a high level; Teaching media aspect had an average of 4.37, which was at a high level; Measurement and evaluation aspect had an average of 4.35, which was at a high level; and Teaching and learning activities aspect had an average of 4.30, which was at a high level. This reflects the fact that these five areas are crucial to driving Pali education towards significant and sustainable success and effectiveness. Further study into the factors influencing success in other areas at different levels is therefore necessary.

Keywords: the states of an educational administration, phrapariyattidhamma, pali division, Office of Religious Studies, watpaamphawan

การศึกษาพระปริยัติธรรมมีความสำคัญต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาบันทึกหลักธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ปรากฏอยู่ในรูปของคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์ระดับรองลงมา เช่น อรรถกถา ฎีกา เป็นต้น พระโบราณกมหาเถระทั้งหลายได้เห็นคุณค่าของภาษาบาลี จึงตั้งใจสืบทอดการศึกษาภาษาบาลีมาโดยไม่ขาดสาย เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคงมาโดยลำดับ ฉะนั้น การศึกษาภาษาบาลีจึงเป็นสิ่งที่เราจะต้องช่วยกันสืบสาน รักษา ต่อยอด ตามกำลังสติปัญญาของตน ด้วยเหตุนี้ พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภกนับตั้งแต่โบราณกาลมา จึงต้องทรงรับทำนุบำรุงการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม พร้อมทั้งทรงยกย่องอุปถัมภ์พระสงฆ์ที่มีวิริยะอุตสาหะเล่าเรียน มีความรู้ความสามารถตามสถานะ ยกย่องให้มีสมณศักดิ์เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง, 2568: 10)

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ.2562 ได้ให้ความสำคัญต่อสถาบันศาสนาในการมีบทบาทหน้าที่จัดการศึกษา กำหนดให้มีการจัดการศึกษาโดย มาตรา 5 กำหนดให้ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นไปตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โบราณราชประเพณี และสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา และมีการรักษาพระธรรมวินัยให้เป็นไปอย่างถูกต้องตั้งงามโดยเคร่งครัด เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปและเพื่อให้พุทธศาสนิกชนนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้อง และ มาตรา 6 (1) กำหนดให้การศึกษาพระปริยัติธรรมมีสามแผนก แผนกที่หนึ่งคือ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีสนามหลวง เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาภาคภาษาบาลี (พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ.2562, 2562: 12) การศึกษาของพระภิกษุสามเณร มุ่งเน้นในด้านการศึกษามคธหรือภาษาบาลี เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จัดได้ว่ามีความสำคัญที่สุดเนื่องจากพระปริยัติธรรม คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอื่นๆ ล้วนบรรจุอยู่ในคัมภีร์ที่จารึกเป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น ดังนั้น ภาษาบาลีจึงได้ชื่อว่าเป็นภาษาที่รักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ถ้าหากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอื่นๆ ซึ่งเป็นภาษาบาลีถูกทอดทิ้ง ไม่มีใครศึกษาเล่าเรียน การศึกษาพระธรรมวินัยก็มีโอกาสที่จะคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนไปจากต้นฉบับ และเมื่อการศึกษาเกิดความผิดพลาดคลาดเคลื่อน ก็จะเป็นเหตุให้พระศาสนาเสื่อมสูญไปอย่างแน่นอน (พระเทพปริยัติสุธี, 2545: 26) แต่อย่างไรก็ตามผลการสำรวจปัญหาการจัดการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า มีปัญหาเกิดขึ้นในหลายด้าน ดังที่ (สิริสุข บุสโร, 2565: 3) ได้กล่าวว่า ผลจากการสอบภาษาบาลีทุก ๆ ปี แม้จะมีผู้เข้าสอบจำนวนมาก ผู้สอบได้ก็ยังมีจำนวนน้อย โดยจากสถิติการสอบบาลีสนามหลวง ประจำปีตั้งแต่ พ.ศ. 2560-2563 เมื่อประกาศผลสอบ พบว่าจำนวนผู้สอบตกมีมากกว่าผู้สอบได้ โดยจากสถิติการสอบภาษาบาลีทั่วประเทศจะเห็นได้ว่า ผลการสอบค่อนข้างต่ำกว่าจำนวนที่สมัครสอบเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้สะท้อนว่า การเรียนการสอนภาษาบาลีต้องหาแนวทางปรับปรุงเพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์จากการเรียนการสอน จากการศึกษาวิจัยพบว่า ด้านผู้สนับสนุน ข้อที่มีปัญหามากที่สุด ได้แก่ การดูแลเอาใจใส่ทำการบ้านหลังเลิกเรียน ด้านโรงเรียน ข้อที่มีปัญหามากที่สุด ได้แก่ พฤติกรรมการติดต่อสื่อสาร ด้านผู้เรียน ข้อที่มีปัญหามากที่สุด ได้แก่ พฤติกรรมการเรียน และ (พระครูสังฆรักษ์มานพ อคฺคมาณโว, 2564: 57) ได้กล่าวว่า จากการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจในการเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของนักเรียนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภาพรวมมีความสัมพันธ์กันสูง ปัญหาและอุปสรรคคือ นักเรียนที่มีความสามารถและวัยต่างกัน เรียนในห้องเดียวกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้ในห้องเรียนที่ไม่เท่ากันและพระครูศรีปัญญาวีรกรรม (2560: 14) ได้ศึกษารูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทย พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนบาลีศึกษา ผลกระทบต่อการเรียนการสอนบาลีศึกษาปัจจุบัน ได้แก่ 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านครูสอน 3) ด้านสื่อการเรียนการสอน 4) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนและแรงจูงใจ 5) ด้านตัวของผู้เรียน 6) ด้านสถานที่เรียน และ 7) ด้านการวัดผลและประเมินผล ปัจจัยที่สมควรนำมาพิจารณาเพื่อสร้างเสริมรูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษา คือ ด้านตัวผู้เรียน ด้านสถานที่เรียน และด้านการวัดผลและประเมินผล (พระครูวิกรมธรรมธัช, 2565: 91) ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนบาลี ที่มีผลกระทบต่อการเรียนการสอนบาลีในปัจจุบัน ได้แก่ 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านครูสอน 3) ด้านสื่อการเรียนการสอน 4) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนและแรงจูงใจ 5) ด้านตัวของผู้เรียน 6) ด้าน สถานที่เรียน และ 7) ด้านการวัดผล จากปัญหาที่กล่าวมานี้ สาเหตุของปัญหาจริง ๆ คือ การเปลี่ยนแปลงของสังคม

การประสบความสำเร็จด้านการศึกษาภาษาบาลี ของสำนักเรียนส่วนกลางกล่าวคือกรุงเทพมหานครและสำนักศาสน

ศึกษาในส่วนภูมิภาคนั้น สามารถวัดได้ด้วยความสำเร็จของผู้ศึกษาทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพโดยมีปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จดังกล่าวหลายประการ เช่น นโยบายของเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาที่มีความชัดเจนในการสร้างศาสนทายาท มีครูสอนพระปริยัติธรรมที่มีความรู้ความสามารถเพียงพอต่อชั้นประโยคที่ทำการเปิดสอน มีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ และมีการสนับสนุนส่งเสริมทั้งด้านงบประมาณและกำลังแรงใจที่เพียงพอต่อการบริหารจัดการภายในสำนัก ปัจจัยเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทุกสำนักจะต้องทำความเข้าใจเพื่อให้การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมประสบความสำเร็จตามที่ปรารถนา (สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง, 2568 :10)

สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี เป็นสำนักเรียนที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้กับพระภิกษุสามเณรที่มีความสนใจ โดยในการสอบบาลีสนามหลวงในปี พ.ศ.2566-2568 ที่ผ่านมา มีจำนวนลดลงอย่างต่อเนื่องตลอด 3 ปี โดยได้ส่งนักเรียนเข้าสอบความรู้สนามหลวงแผนกบาลี ซึ่งผลการสอบปรากฏว่า นักเรียนสอบได้รวมทุกชั้นได้น้อยมาก สิ่งเหล่านี้แสดงถึงการขาดประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาและการไม่ใส่ใจในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของพระภิกษุสามเณร อีกทั้ง จำนวนนักเรียนมีแนวโน้มลดลง เพราะผู้บวชน้อยลง การจัดการศึกษาไม่เป็นระบบ หลักสูตร วิธีการเรียนการสอนและการวัดผลประเมินผลไม่เหมาะสมกับยุคสมัย ขาดครูสอนประกอบกับครูสอนบาลีไม่มีประสบการณ์และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ขาดอุปกรณ์การเรียนการสอน งบประมาณ รวมทั้งขาดความพร้อมในการจัดตั้งกองทุนการศึกษาเพื่อสนับสนุนนักเรียนบาลี

จากความสำคัญและปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจทำการศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวันซึ่งเป็นหนึ่งในสำนักศาสนศึกษาบาลีดีเด่นในจังหวัดอุดรธานี เพื่อให้ได้ข้อมูลการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี รวมทั้งปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์ในการนำไปพัฒนาสำนักเรียน และนำผลการวิจัยในครั้งนี้มาปรับปรุงการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้นมุ่งสู่สำนักเรียนแห่งความเป็นเลิศยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ สมณเพศ อายุ ระดับการศึกษาสามัญ ระดับการศึกษาบาลี

ตัวแปรตาม ได้แก่ สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน ประกอบด้วย

1. ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน
2. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
3. ด้านสื่อการเรียนการสอน
4. ด้านวัดผลและประเมินผล
5. ด้านผู้สอน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ และมีวิธีดำเนินการ ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ครูและนักเรียนสำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี ในปีการศึกษา 2568 จำนวน 30 รูป

กลุ่มตัวอย่าง/กลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ ครูที่ปฏิบัติการสอน และนักเรียนสำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี ในปีการศึกษา 2568 การสุ่มตัวอย่าง โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (อรวรรณ ศรีโสมพันธ์, 2558) จำนวน 30 รูป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามชนิดสำรวจรายการ (Checklist) ใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับ สมณเพศ อายุ ระดับการศึกษาสามัญ ระดับการศึกษาบาลี

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Likert rating scales) 5 ระดับ (5, 4, 3, 2, 1) ใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับระดับความคิดเห็น จำนวน 35 ข้อ

การสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการหาคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดย 1) การศึกษาแนวคิดจากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม 2) สร้างแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ ระดับความคิดเห็นมากที่สุด ระดับความคิดเห็นมาก ระดับความคิดเห็นปานกลาง ระดับความคิดเห็นน้อย และระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด 3) นำแบบสอบถามที่ผ่านการแก้ไขปรับปรุงแล้ว ให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน พิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรง ตามเนื้อหา (Content validity) โดยนำมาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) และได้ค่า IOC ของแบบสอบถาม เท่ากับ 1.00 4) นำแบบสอบถามไปหาค่าอำนาจจำแนก (Discrimination power) และความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงแล้วไปทดลองใช้ (Tryout) กับครูและนักเรียนในสำนักศาสนศึกษาอื่น ในปีการศึกษา 2568 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน 5) นำไปหาค่าอำนาจจำแนก (Discrimination) ของแบบสอบถามเป็นรายข้อโดยวิธีหาค่า สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson product moment simple correlation) ระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวมทั้งฉบับ (Item-total correlation) ได้ค่าอำนาจจำแนกรายข้ออยู่ระหว่าง 0.28-0.79 6) นำแบบสอบถามที่มีค่าอำนาจจำแนกรายข้อยอมรับได้มาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามด้วยการคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Alpha coefficient) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.81

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ได้ดำเนินการดังนี้ ทำบันทึกข้อความถึงเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี เพื่อขออนุญาต และขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากครูและนักเรียนบาลี ในปีการศึกษา 2568 จากนั้นนำแบบสอบถามพร้อมบันทึกข้อความร่วมมือในการตอบมอบไปยังครูและนักเรียนบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน ที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 30 คน และได้รับแบบสอบถามกลับมาวิเคราะห์ 30 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 นำคะแนนที่ได้หาค่าสถิติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยนำแบบสอบถามที่สมบูรณ์มาลงรหัสให้คะแนนตามน้ำหนักคะแนนแต่ละข้อ และลงบันทึกลงในคอมพิวเตอร์ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลและนำผลการคำนวณมาวิเคราะห์ข้อมูล เสนอการให้คะแนนแบบสอบถามและการแปลความหมายของคะแนนที่กำหนดไว้มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ (บุญชม ศรีสะอาด และบุญส่ง นิลแก้ว, 2556) การแปลความหมายของคะแนน ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์สำหรับวัดความพึงพอใจของครู โดยหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นรายด้าน และโดยรวม

ผลการวิจัย ปรากฏดังตารางที่ 1-7

ตารางที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานและสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลพื้นฐาน/สถานภาพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
สมณเพศ		
1. พระภิกษุ	22	73.33
2. สามเณร	8	26.67
รวม	30	100
อายุ		
1. 13-15 ปี	11	36.67
2. 16 ปี ขึ้นไป	19	63.33
รวม	30	100
ระดับการศึกษาสามัญ		
1. มัธยมศึกษาตอนต้น	15	50.00
2. มัธยมศึกษาตอนปลาย	11	36.67
3. ปริญญาตรี ขึ้นไป	4	13.33
รวม	30	100
ระดับการศึกษามหาวิทยาลัย		
1. เปรียญตรี (ประโยค1-2-ป.ธ.3)	20	66.67
2. เปรียญโท (ป.ธ.4-ป.ธ.6)	10	33.33
รวม	30	100

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามในการศึกษาคำนี้ เป็นพระภิกษุ คิดเป็นร้อยละ 73.33 เป็นสามเณร คิดเป็นร้อยละ 26.67 มีอายุ 16 ปี ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 63.33 มีอายุ 13-15 ปี คิดเป็นร้อยละ 36.67 ระดับการศึกษาสามัญ มัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 50.00 มัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 36.67 และ ระดับปริญญาตรีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 13.33 ระดับการศึกษามหาวิทยาลัย เปรียญตรี (ประโยค1-2-ป.ธ.3) คิดเป็นร้อยละ 66.67 และ ระดับการศึกษาเปรียญโท (ป.ธ.4-ป.ธ.6) คิดเป็นร้อยละ 33.33

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี ในภาพรวมและรายด้าน

สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน	4.45	0.05	มาก
2. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	4.30	0.47	มาก
3. ด้านสื่อการเรียนการสอน	4.37	0.49	มาก
4. ด้านวัดผลและประเมินผล	4.35	0.48	มาก
5. ด้านผู้สอน	4.45	0.49	มาก
ค่าเฉลี่ย	4.38	0.40	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน ($\bar{X}=4.45$) ด้านผู้สอน ($\bar{X}=4.45$) และ ด้านสื่อการเรียนการสอน ($\bar{X}=4.37$) จะเห็นได้ว่าทั้ง 3 ด้านนี้ มีค่าเฉลี่ยระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่า

หลักสูตร ผู้สอน และ สื่อการเรียนการสอน มีความสัมพันธ์กันหากนำทั้ง 3 ด้านนี้ไปพัฒนาปรับปรุงจะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน

ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1.หลักสูตรมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอน	4.33	0.47	มาก
2. สำนักเรียนจัดการเรียนการสอนตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร	4.37	0.48	มาก
3.องค์ความรู้จากหลักสูตรสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้	4.37	0.48	มาก
4.มีการประชุมชี้แจงให้ครูผู้สอนเข้าใจก่อนนำหลักสูตรไปใช้ในการสอน	4.57	0.50	มากที่สุด
5.สำนักเรียนจัดหลักสูตรตรงตามความต้องการและความถนัดของผู้เรียนแต่ละระดับชั้น	4.43	0.50	มาก
6.นักเรียนมีความเข้าใจในหลักสูตรและเนื้อหาที่เรียนเป็นอย่างดี	4.50	0.56	มาก
7.หลักสูตรการเรียนบาลีควรได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัย	4.57	0.50	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	4.45	88.95	มาก

จากตารางที่ 3 พบว่า สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน โดยรวมและรายข้อ อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ มีการประชุมชี้แจงให้ครูผู้สอนเข้าใจก่อนนำหลักสูตรไปใช้ในการสอน ($\bar{X}$ =4.57) หลักสูตรการเรียนบาลีควรได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัย ($\bar{X}$ =4.57) นักเรียนมีความเข้าใจในหลักสูตรและเนื้อหาที่เรียนเป็นอย่างดี ($\bar{X}$ =4.50) สะท้อนให้เห็นว่า ถึงแม้ว่านักเรียนจะมีความเข้าใจในหลักสูตรเป็นอย่างดี แต่ถึงกระนั้น ก็อยากให้หลักสูตรการเรียนบาลีได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัยมากยิ่งขึ้น

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นเนื้อหาในหนังสือแบบเรียนตามหลักสูตรบาลีสนาทเป็นหลัก	4.30	0.46	มาก
2. ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามปัญหาเกี่ยวกับการเรียนภาษาบาลี	4.30	0.53	มาก
3. ครูสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ภาษาบาลี	4.23	0.42	มาก
4. มีครูสอนอย่างเพียงพอและได้คุณภาพในแต่ละชั้นเรียน	4.43	0.50	มาก
5. ครูให้นักเรียนท่องหลักไวยากรณ์และ อธิบายหลักไวยากรณ์ร่วมไปกับการแปลบาลี	4.27	0.44	มาก
6. ครูกำหนดให้นักเรียนฝึกหัดแปลบาลีมาก่อนล่วงหน้า และมีการทดสอบความรู้อย่างสม่ำเสมอ	4.30	0.46	มาก
7. ครูมอบหมายให้นักเรียนแปลบาลีในชั้นเรียนเป็นรายบุคคล	4.30	0.46	มาก
ค่าเฉลี่ย	4.30	0.47	มาก

จากตารางที่ 4 พบว่า สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน โดยรวมและรายข้อ อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ มีครูสอนอย่างเพียงพอและได้คุณภาพในแต่ละชั้นเรียน ($\bar{X}=4.43$) ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นเนื้อหาในหนังสือแบบเรียนตามหลักสูตรบาลีสนาทเป็นหลัก ($\bar{X}=4.30$) และ ครูให้นักเรียนท่องหลักไวยากรณ์และ อธิบายหลักไวยากรณ์ร่วมไปกับการแปลบาลี ($\bar{X}=4.27$) สะท้อนให้เห็นว่า กิจกรรมการเรียนการสอน เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในการเรียนภาษาบาลีมากยิ่งขึ้น

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี ด้านสื่อการเรียนการสอน

ด้านสื่อการเรียนการสอน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1.มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูและนักเรียนมีการนำเอาสื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการเรียนการสอน	4.33	0.47	มาก
2.มีการใช้สื่อเทคโนโลยีในการสอนสอดคล้องกับเนื้อหาหลักสูตรอย่างเหมาะสม	4.37	0.48	มาก
3.ครูใช้สื่อเทคโนโลยีในการสอนเพื่อสร้างความสนใจและความเข้าใจให้แก่ผู้เรียน	4.43	0.50	มาก
4.ครูนำสื่อรอบตัวตามสภาพจริงมาช่วยใช้ในการสอนบาลี	4.33	0.47	มาก
5.มีสื่อเทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการเรียนการสอนที่ทันสมัยอย่างเหมาะสมเพียงพอ	4.37	0.55	มาก
6.มีการประยุกต์ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอนบาลี	4.43	0.50	มาก
7.ครูใช้สื่อเทคโนโลยีการเรียนการสอนในชั้นเรียนสม่ำเสมอ	4.33	0.47	มาก
ค่าเฉลี่ย	4.37	0.49	มาก

จากตารางที่ 5 พบว่า ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี ด้านสื่อการเรียนการสอน โดยรวมและรายข้อ อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ ครูใช้สื่อเทคโนโลยีในการสอนเพื่อสร้างความสนใจและความเข้าใจให้แก่ผู้เรียน ($\bar{X}=4.43$) มีการใช้สื่อเทคโนโลยีในการสอนสอดคล้องกับเนื้อหาหลักสูตรอย่างเหมาะสม ($\bar{X}=4.37$) และมีการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูและนักเรียนมีการนำเอาสื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการเรียนการสอน ($\bar{X}=4.33$) สะท้อนให้เห็นว่า สื่อการเรียนการสอนมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความสนใจและความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัด

ป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี ด้านการวัดผลประเมินผล

ด้านการวัดผลประเมินผล	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. มีการประเมินผลการศึกษาเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน สม่ำเสมอ	4.27	0.44	มาก
2. มีการทดสอบวัดผลความรู้ระหว่างการเรียนรู้เป็นประจำทุก สัปดาห์	4.30	0.46	มาก
3. มีการประเมินผลจากการปฏิบัติ เช่น การบ้าน เป็นต้น	4.27	0.44	มาก
4. ข้อสอบสามารถวัดความรู้ความเข้าใจของนักเรียนได้	4.23	0.50	มาก
5. ครูตรวจข้อสอบโดยใช้หลักเกณฑ์การวัดผลของสนามหลวง	4.37	0.48	มาก
6. จัดสอบ/จัดอบรมวัดความรู้ของนักเรียนก่อนเข้าสอบบาลี สนามหลวง	4.53	0.50	มากที่สุด
7. มีการจัดสอบซ่อมหรือสอนเสริม กรณีที่มีผู้ไม่ผ่านเกณฑ์การ ประเมิน	4.47	0.56	มาก
ค่าเฉลี่ย	4.35	0.48	มาก

จากตารางที่ 6 พบว่า สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี ด้านการวัดผลประเมินผล โดยรวมและรายข้อ อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ จัดสอบ/จัดอบรมวัดความรู้ของนักเรียนก่อนเข้าสอบบาลีสนามหลวง ($\bar{X}=4.47$) มีการจัดสอบซ่อมหรือสอนเสริม กรณีที่มีผู้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน ($\bar{X}=4.53$) และ ครูตรวจข้อสอบโดยใช้หลักเกณฑ์การวัดผลของสนามหลวง ($\bar{X}=4.37$) สะท้อนให้เห็นว่า การวัดผลประเมินผลมีความสำคัญที่จะเป็นตัวชี้วัดคุณภาพความรู้ของนักเรียนทั้งในห้องเรียน และการเตรียมความพร้อมก่อนสอบสนามหลวง เพราะจะเป็นการสร้างความมั่นใจให้นักเรียน รวมไปถึง การสอนเสริมให้นักเรียนผู้ไม่ผ่านเกณฑ์ จะช่วยให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ครูยังใช้การวัดผลแบบสนามหลวง เพื่อให้นักเรียนมีความคุ้นเคยกับการสอบจริงอีกด้วย

ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้สอน

ด้านผู้สอน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ผู้สอนมีความรู้ความสามารถในการสอนในชั้นเรียนที่ รับผิดชอบ	4.43	0.50	มาก
2. สำนักเรียนจัดให้มีผู้สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีครบทุกชั้น	4.53	0.50	มากที่สุด
3. ผู้สอนวางตนเหมาะสมมีความประพฤติเรียบร้อยเป็นแบบอย่าง ที่ดี	4.37	0.48	มาก
4. ครูมีเทคนิคการสอน อธิบายชัดเจนเข้าใจง่าย และปรับเปลี่ยน วิธีการสอนเมื่อเห็นนักเรียนไม่เข้าใจ	4.50	0.50	มาก
5. ครูมีการพัฒนาตนเองด้านความรู้อย่างต่อเนื่อง	4.40	0.49	มาก
6. ครูใช้คำพูดจูงใจให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี มีความสนใจและ กระตือรือร้นในการเรียนได้เป็นอย่างดี	4.47	0.50	มาก
7. ครูดูแลเอาใจใส่นักเรียนทุกกลุ่ม ตระหนักถึงความแตกต่าง ด้านคุณลักษณะและความสามารถของนักเรียนแต่ละคน	4.47	0.50	มาก

ค่าเฉลี่ย

4.45

0.49

มาก

จากตารางที่ 7 พบว่า สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี ด้านผู้สอน โดยรวมและรายข้อ อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่

สำนักเรียนจัดให้มีผู้สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีครบทุกชั้น ($\bar{X}=4.53$) ครูมีเทคนิคการสอน อธิบายชัดเจนเข้าใจง่าย และปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเมื่อเห็นนักเรียนไม่เข้าใจ ($\bar{X}=4.50$) ครูใช้คำพูดจูงใจให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี มีความสนใจและกระตือรือร้นในการเรียนได้เป็นอย่างดี ($\bar{X}=4.47$) สะท้อนให้เห็นว่า ครูผู้สอนมีความสำคัญยิ่งต่อการเรียนบาลี เพราะภาษาบาลีนั้นมีความยากและซับซ้อน ต้องอาศัยผู้สอนที่มีความรู้ดี มีเทคนิคการสอนและอธิบายได้ชัดเจน รวมไปถึงความประพฤติ เจตคติ และความเอาใจใส่ของครูก็เป็นส่วนสำคัญในการเรียนของนักเรียนด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดป่าอัมพวัน จังหวัดอุดรธานี สามารถนำมาอภิปรายผลตามลำดับ ดังนี้

1.1 ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ มีการประชุมชี้แจงให้ครูผู้สอนเข้าใจก่อนนำหลักสูตรไปใช้ในการสอน หลักสูตรการเรียนบาลีควรได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัย นักเรียนมีความเข้าใจในหลักสูตรและเนื้อหาที่เรียนเป็นอย่างดี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีองค์กรของคณะสงฆ์ไทย คือ กองบาลีสนามหลวง มีแม่กองบาลีสนามหลวงกำกับดูแล โดยการกำหนดนโยบาย กำหนดหลักสูตร โดยให้จัดการศึกษาตามโครงสร้างหลักสูตรของสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง โดยยึดวัตถุประสงค์ตามพระราชบัญญัติพระปริยัติธรรม พ.ศ.2562 คือ เพื่อให้การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นไปตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโบราณราชประเพณี และสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการพัฒนาจิตใจและปัญญา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ดังกล่าว สนามหลวงแผนบาลี จึงมีพัฒนาการจัดการเรียนการสอน ให้เหมาะสม กับผู้เรียน และความเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน จึงได้จัดทำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้น เพื่อเป็นกรอบในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้กับสำนักเรียน สำนักศาสนศึกษาให้ได้มาตรฐานยกระดับคุณภาพ และเป็นระบบ เพื่อบรรลุเป้าหมายการจัดการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาทที่มีของพระพุทธศาสนาและพลเมืองที่ดีของสังคมและมีการรักษาพระธรรมวินัยให้เป็นไปอย่างถูกต้องดังตามโดยเคร่งครัด เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป (สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง, 2567) สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาธีรสุข ธมฺมสาโร ที่ศึกษาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร พบว่า ปัญหาอุปสรรคด้านหลักสูตร คือ เนื้อหาของหลักสูตรมีมากเกินไป ขาดการแก้ไขปรับปรุง และไม่เหมาะสมกับผู้เรียนในปัจจุบัน (พระมหาธีรสุข ธมฺมสาโร, 2554) และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสุรภูมิ สิริวัฒนโณ (จิตรจันทน์) ที่ศึกษาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ด้านหลักสูตร หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีควรได้รับการปรับปรุงโดยเฉพาะด้านเนื้อหา (พระมหาสุรภูมิ สิริวัฒนโณ (จิตรจันทน์), 2557) สอดคล้องกับ พระมหาสุธรรม สุรตโน ที่กล่าวว่า วัตถุประสงค์ของหลักสูตรเป็นสิ่งบ่งบอกแนวทางให้ผู้สอนหรือครูได้กำหนดวิธีการและพิจารณาเพื่อเลือกวิธีสอน และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเสริมทักษะให้เหมาะสมกับพฤติกรรมที่ต้องการที่จะให้บังเกิดขึ้นในตัวผู้เรียน และยังเป็นแนวทางในการพิจารณาจัดเตรียมสื่อที่จะใช้ในการเรียนการสอน รวมถึงเป็นแนวทางในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วย (พระมหาสุธรรม สุรตโน, 2564)

1.2 ด้านผู้สอน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเรียนบาลีครูผู้สอนเสมือนเป็นผู้นำทางที่สำคัญในการดำเนินการจัดการศึกษาตามหลักสูตรของแม่กองบาลีสนามหลวง เพราะจะต้องมีคุณสมบัติที่ครบถ้วนและผ่านการฝึกอบรมจากกองบาลีสนามหลวง ครูจึงมีเทคนิคในการสอน สามารถอธิบายขยายความและปรับเปลี่ยนวิธีการให้นักเรียนเข้าใจได้ง่าย รวมถึงครูยังเป็นแบบอย่างที่ดี มีความประพฤติเรียบร้อยสมณภาวะ วางตัวได้เหมาะสมและไม่มัวคึกกับนักเรียน สอดคล้อง

กับงานวิจัยของ พระบุญประทาน ญาณทีโป ที่ได้ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดจองคำ อำเภอเงา จังหวัดลำปาง พบว่า ปัจจัยความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านปฏิบัติการสอนของครู และ ด้านการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก (พระบุญประทาน ญาณทีโป, 2553) สอดคล้องกับ พระมหาสมพงษ์ เกศานุช ที่ได้ศึกษารูปแบบพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 พบว่า สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8 พบว่า อิทธิพลโดยรวมมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 คือ ปัจจัยศักยภาพของครูผู้สอน (พระมหาสมพงษ์ เกศานุช, 2561) และ สอดคล้องกับ พระมหาสรพงษ์ การุญ ที่ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรณีศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ประการแรกคือด้านปัจจัยนำเข้า ได้แก่ ครู มีความสามารถในการพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบ เข้าใจหลักสูตร และเป็นแบบอย่างที่ดี (พระมหาสรพงษ์ การุญ, 2551)

1.3 ด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเรียนการสอนบาลีในปัจจุบัน เน้นทำความเข้าใจตามตำราเรียนเป็นหลัก หนังสือเรียนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการศึกษาค้นคว้า ส่วนสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่น่าสนใจประกอบนั้น จะทำให้นักเรียนเข้าใจได้ง่ายและเร็วขึ้น สื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งจำเป็นที่ครูจะต้องดำเนินการเพื่อให้กระบวนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการรับรู้ได้ดีโดยมีสื่อการเรียนการสอน เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นความสนใจ ทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการ ด้านความรู้ความเข้าใจทักษะปฏิบัติและทัศนคติได้ตามที่ครูต้องการ และยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้นักเรียนสามารถเข้าใจเรื่องที่สอนได้ชัดเจนขึ้น สอดคล้องกับ กิดานันท์ มะลิทอง ที่กล่าวว่า สื่อการสอน เป็นตัวกลางที่ช่วยนำและถ่ายทอดความรู้จากครูผู้สอน หรือจากแหล่งความรู้ไปยังผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถบรรลุถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้ (กิดานันท์ มะลิทอง, 2545) และ สอดคล้องกับ ฐาปนีย์ ธรรมเมธา กล่าวไว้ว่า สื่อการสอนช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจเนื้อหา บทเรียนที่ยุ่งยากสลับซับซ้อนได้ง่ายและรวดเร็วขึ้นตลอดจนช่วยสร้างความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นอย่างรวดเร็วและถูกต้อง (ฐาปนีย์ ธรรมเมธา, 2539) สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาทองเดิม อาจารย์สุโก ที่ได้ศึกษาทัศนคติของสามเณรผู้เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีต่อการศึกษาลี พบว่า ด้านสื่อการเรียนการสอน ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นในระดับมาก คือ สื่อการเรียนมีความสำคัญต่อการเรียนการสอน (พระมหาทองเดิม อาจารย์สุโก, 2555) และสอดคล้องกับ กษพร ใจอดทน และ อรณิชา ทศตา ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาวิทยาลัยนครราชสีมา พบว่า ปัจจัยที่มีสหสัมพันธ์ทางบวกกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คือ ปัจจัยด้านผู้เรียนและปัจจัย ด้านสภาพแวดล้อม ส่วนปัจจัยด้านครูผู้สอน ปัจจัยด้านอุปกรณ์สื่อ/เทคโนโลยี (กษพร ใจอดทน และ อรณิชา ทศตา, 2564)

1.4 ด้านการวัดผลประเมินผล พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ครูผู้สอนมีการทดสอบความรู้ เพื่อประเมินผลการศึกษาทุกสัปดาห์ มีการวัดผลทั้งด้านปฏิบัติเช่น การท่องแบบ และการแปลในชั้นเรียนเป็นประจำ เป็นต้น และมีการจัดสอบวัดความรู้ตามเกณฑ์การวัดผลของสนามหลวง ทั้งยังมีการจัดสอบซ่อมสอนเสริมกรณีผู้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน ตลอดจนจัดอบรมและจัดสอบสนามวัดความรู้ของนักเรียนก่อนเข้าสอบบาลีสนามหลวงเป็นประจำทุกปี จากวิธีการดังกล่าว จะแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าของนักเรียน และผลของการจัดการศึกษาที่เกิดประสิทธิภาพไม่น้อยเพียงใด สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุรทิน ขำภีรัฐ ที่ได้ศึกษา สภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในสำนักเรียนส่วนกลาง จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูอาจารย์ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า สำนักเรียนมีการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนทั้งระหว่างเรียนกับครูที่วัดและเมื่อสิ้นปีตอนสอบบาลีสนามหลวง ทั้งนี้ เนื่องจากประเพณีในการสอบแต่ละปีนั้น ทางสำนักเรียนจะกำหนดให้นักเรียนลงทำข้อสอบสนามวัดดูก่อนจึงจะส่งเข้าสอบบาลีสนามหลวง (บุรทิน ขำภีรัฐ, 2539) สอดคล้องกับ สายัณห์ วงศ์สุรินทร์ ที่ศึกษาสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดจุฬารามาราม พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็น

ต่อสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของสำนักเรียนวัดจุฬิธรธรรมาราม พระอารามหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง 5 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการวัดผลและประเมินผล มีการปฏิบัติในระดับมาก (สายัณห์ วงศ์สุรินทร์, 2562) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาธีรสุข ธรรมสาโร (อุปไซย) ที่ได้วิจัยเรื่องการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาของสำนักเรียนวัดโมลีโลกยารามเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านการวัดผลและประเมินผลในภาพรวม ผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักเรียน มีความคิดเห็นว่าการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากเหมือนกัน (พระมหาธีรสุข ธรรมสาโร (อุปไซย), 2554)

1.5 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ มีครูสอนอย่างเพียงพอ และได้คุณภาพในแต่ละชั้นเรียน ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นเนื้อหาในหนังสือแบบเรียนตามหลักสูตรบาลีสนามหลวงเป็นหลัก และ ครูให้นักเรียนท่องหลักไวยากรณ์และ อธิบายหลักไวยากรณ์ร่วมไปกับการแปลบาลีไปด้วย สอดคล้องกับ งานวิจัยของ สายัณห์ วงศ์สุรินทร์ ที่ศึกษาสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดจุฬิธรธรรมาราม พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของสำนักเรียนวัดจุฬิธรธรรมาราม พระอารามหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง 5 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมากโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ 1) ด้านการวัดผลและประเมินผล 2) ด้านผู้สอน 3) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน 4) ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน 5) ด้านสื่อการเรียนการสอน (สายัณห์ วงศ์สุรินทร์, 2562) สอดคล้องกับ พระมหาชลอ ขยสิทโธ ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: ศึกษากรณีวัดจองคำ ตำบลบ้านหวด อำเภอหาง จังหวัดลำปาง“ ที่พบว่า องค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ได้แก่ ปัจจัยด้านรูปแบบการเรียนการสอน ที่มีการเรียนการสอนตลอดทั้งปี (พระมหาชลอ ขยสิทโธ, 2550) และสอดคล้องกับพระครูขันตวิโรภาส (บุญรอด) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีเขตยานนาวา-สาทรและบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้อมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากเช่นกัน (พระครูขันตวิโรภาส (บุญรอด), 2555)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน ควรจัดให้มีการแก้ไขปรับปรุงหรือปรับลดเนื้อหาลงให้เหมาะสมกับวัยในแต่ละช่วงชั้น จัดพิมพ์หนังสือค้นคว้าเพิ่มเติมให้มากขึ้น มีการนำเอาด้านเนื้อหาบูรณาการให้เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้กับพระภิกษุสามเณรได้นำไปใช้ในการเผยแผ่ต่อไปได้
2. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ควรมีการปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีความน่าสนใจมากขึ้นโดยการนำเอาสื่อการเรียนการสอนมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ ควรจัดกิจกรรมในชั้นเรียนให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน อาจจัดให้มีการเสวนากลุ่ม หรือ เชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ด้านภาษาบาลี
3. ด้านสื่อการเรียนการสอน ครูควรนำสื่อรอบตัวตามสภาพจริงมาช่วยใช้ในการสอนบาลีมากขึ้น ส่งเสริมให้ครูใช้สื่อเทคโนโลยีการเรียนการสอนในชั้นเรียนสม่ำเสมอ มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูและนักเรียนมีการนำเอาสื่อและ เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการเรียนการสอนมากขึ้น
4. ด้านการวัดผลประเมินผล ครูมีการประเมินผลการศึกษาเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนสม่ำเสมอ ปรับปรุงวิธีการวัดผลและประเมินผลด้วยวิธีที่หลากหลายและทันสมัย ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ ประเมินผลจากการบ้านมากขึ้น และออกข้อสอบที่สามารถวัดความรู้ความเข้าใจของนักเรียนได้
5. ด้านผู้สอน ควรมีการอบรมสัมมนาเพื่อการพัฒนาเพิ่มทักษะและเทคนิควิธีการสอนของครูเป็นประจำทุกปี รวมถึงอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรมและจิตวิทยาการสอน เพื่อที่ครูจะได้มีเทคนิคในการรับมือกับผู้เรียนได้มากขึ้น รวมถึงอบรมด้านความรู้เพิ่มเติมด้านกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย

6. จากผลการวิจัย สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง หรือ ผู้บริหารสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา สามารถนำไปเป็นแนวทางในการปรับปรุงนโยบายหรือการบริหารสำนักเรียนในด้านต่างๆ ทั้ง 5 ด้านนี้ ซึ่งจะทำให้การบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. คุรศึกษสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยโดยรวม
2. คุรศึกษสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี ในระดับหน ระดับภาค และระดับจังหวัด
3. คุรศึกษสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี ที่เป็นสำนักเรียนหรือ สำนักศาสนศึกษาดีเด่น ในระดับหน ภาค และจังหวัด
4. คุรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กิดานันท์ มลิทอง. (2545). **เทคโนโลยีการศึกษาร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ
- กชพร ใจอดทน และอรณิชา ทศตา. (2564, กรกฎาคม-ธันวาคม 29). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาวิทยาลัยนครราชสีมา**. วารสารวิชาการสมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย (สสอท.). 27 (2). 29-41.
- ขำภีรัฐ บุรทิน. (2539). **สภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในสำนักเรียนส่วนกลาง**.วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฐาปณีย์ ธรรมเมธา. (2539). **สื่อการศึกษาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม: ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร
- บุญชม ศรีสะอาด และบุญส่ง นิลแก้ว. (2556). **การวิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 6. มหาสารคาม: ศรีนครินทร์วิโรฒ.
- บุศรินทร์ มังกรแก้ว. (2553). **ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 โรงเรียนมาลาสวรรค์พิทยาคมบ้านนา จังหวัดนครนายก**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562. (2562, 16 เมษายน). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 136 ตอนที่ 50ก, 11-21.
- พระเทพปริยัติสุธี. (2545). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระครูสังฆรักษ์มานพ อุดมมาโน. (2564). **ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจในการเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของนักเรียนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการบริหาร, 4 (2), 57-69.
- พระครูศรีปัญญาวิกรม. (2560). **รูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทย**. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 “ภายใต้หัวข้อ การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอีสานใต้” จัดโดยวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ 20 มีนาคม 2560.
- พระครูวิกรมธรรมธัช. (2565). **ปัญหาการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน**. วารสารมจร.สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 12 (1), 85-94.
- พระมหาเมธา อภินนโท (ดวงคุณ). (2553). **ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สำนักเรียนวัดโสธรวราราม ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาธีรสุข ธรรมสาร (อุปัชฌาย). (2554). **การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาศรวิมล สิริวิณโณ (จิตรจำนงค์). (2557). การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุธรรม สุตโน. (2564, มกราคม-มิถุนายน). แนวทางการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสู่ความเป็นเลิศ. วารสารนิตยสารเสียงธรรมจากมหายาน, 7 (1). 35-46.
- พระมหาชลอ ชยสิริโธ. (2550). ปัจจัยที่นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดจองคำ ตำบลบ้านหวด อำเภอหางว จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระครูขันตวิโรภาส (บุญรอด). (2555). การจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เขตยานนาวา-สาทรและบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระมหาทองเต็ม อาจารย์สุโก. (2555). ทศนคติของสามเณรผู้เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระบุญประทาน ญาณทีโป. (2553). ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดจองคำ อำเภอหางว จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมพงษ์ เกศานุช. (2561). รูปแบบพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 8. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- พระมหาสรพงษ์ การุญ. (2551). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดตากฟ้า อำเภอดงพิกุล จังหวัดนครสวรรค์. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- พระครูศรีปัญญาวิกรม. (2560). รูปแบบการเรียนการสอนบาลีศึกษาในสังคมไทย. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 1 “ภายใต้หัวข้อ การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอีสานใต้” จัดโดย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ 20 มีนาคม 2560.
- สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง. (2567). หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสถาบันหลวง. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง. (2568). เรื่องสอบบาลีของสนามหลวงแผนกบาลี ปีพ.ศ.2568. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์.
- สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง. (2568). บัญชีแสดงผลการสอบประโยคบาลีสถาบันหลวงปีพ.ศ.2568 รวมทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์.
- สิริสุข บุสโร. (2564). แนวทางการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนบาลี สำนักเรียนติเด่นหนกลางโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธรรมกาย. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สายัณห์ วงศ์สุรินทร์, (2562, มกราคม-เมษายน 74). สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี : กรณีศึกษา สำนักเรียนวัดจุฬารัตนาราม พระอารามหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสารวิจัยรำไพพรรณี, 13 (1), 74-84.
- อรรณพ ศรีโสมพันธ์. (2558). ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง : การวิจัยเชิงปริมาณ. หน้า 1-38. ใน: เอกสารประกอบโครงการฝึกอบรม “สร้างนักวิจัยรุ่นใหม่” (ลูกไก่). 1-2 ธันวาคม 2558. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.